

Pierwsze medale Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego (1818–1819). Projekty, znaczenia, konteksty

Zbigniew MICHALCZYK

Instytut Sztuki, Polska Akademia Nauk

<https://orcid.org/0000-0002-4820-4745>

ABSTRAKT Ważnymi znakami identyfikacji i prestiżu Uniwersytetu Warszawskiego w okresie Królestwa Polskiego były pierwsze medale projektowane w 1818 r. – upamiętniający inaugurację uczelni oraz nagrodowe, rozdawane podczas wystaw artystycznych odbywających się na uniwersytecie. Analiza źródeł oraz prezentacja niepublikowanych projektów wymienionych numizmatów (rysowanych zapewne przez Zygmunta Vogla), odnalezionych w zbiorach rękopisów Biblioteki im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie, pozwala lepiej zrozumieć znaczenia i konteksty owych medali, w których zastosowano motywy zaczerpnięte z antycznej literatury (Horacy) i sztuki (Tors Belwederski). Medal inauguracyjny zawierał aktualne treści polityczne, budujące wizerunek Aleksandra I jako dobroczyńcy nauk, być może z aluzją do jego roli wskrzesiciela Królestwa Polskiego. Formę medali nagrodowych należy analizować w kontekście medali akademii artystycznych w Paryżu, Antwerpii i Londynie w XVII–XVIII w.

SŁOWA-KLUCZE Uniwersytet Warszawski, Królestwo Polskie 1815–1831, medale, akademie artystyczne, Horacy, Aleksander I Romanow, Stanisław Kostka Potocki, Zygmunt Vogel, Sebastiano Ciampi

ABSTRACT *The First Medals of the Royal University of Warsaw (1818–1819). Designs, Meanings, Contexts.* The first medals of the University of Warsaw, designed in the year 1818 – the medal commemorating its inauguration and the award medals bestowed during art exhibitions held there – must be considered important signs of identity and prestige of the University in the period of the Kingdom of Poland. An analysis of the sources and a presentation of hitherto unpublished designs for these numismatic pieces (most probably drawn by Zygmunt Vogel) located in the manuscript collection at the Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius enable us to better understand the meanings of these medals and their contexts. Motifs derived from ancient literature (Horace) and art (the Belvedere Torso) were applied in their design; the inauguration medal probably conveyed current political contents, constructing the image of Tsar Alexander I as a patron of sciences, possibly with an allusion to his role as the “reviver” of Poland. The form of the award medals must be analysed in the context of the medals issued in the 17th and 18th century by art academies in Paris, Antwerp and London.

KEYWORDS University of Warsaw, Kingdom of Poland 1815–1831, medals, art academies, Horace, Alexander I Romanov, Stanisław Kostka Potocki, Zygmunt Vogel, Sebastiano Ciampi

KRÓLEWSKI Uniwersytet Warszawski, założony w 1816 r., miał od początku swojego istnienia – jak każda placówka tego rodzaju – znaki własnej identyfikacji i prestiżu, takie jak godło, mundury, togi profesorskie i ceremoniał¹. Za ważny element owego zestawu należy uznać pierwsze medale projektowane w latach 1818–1819: upamiętniający inaugurację uczelni, która odbyła się 14 maja 1818 r. (il. 1, 2), oraz nagrodowe – rozdawane podczas wystaw artystycznych odbywających się na uniwersytecie (il. 7–10), a także medal przyznawany studentom za najlepsze rozprawy.

Pierwsze wzmiankujące je publikacje to poświęcone medalierstwu na ziemiach polskich przekrojowe prace o charakterze katalogowym Feliksa Bentkowskiego, Eustachego Tyszkiewicza i Emeryka Hutten-Czapskiego, które z założenia nie zawierają obszernych informacji o okolicznościach powstania poszczególnych numizmatów ani nie podają dalszych interpretacji². Opis medalu inauguracyjnego odnajdujemy w tekście *Obraz*

historyczno-statystyczny byłego Uniwersytetu królewsko-warszawskiego, gdzie pokrótce przedstawiono sprawę powstania projektu i kontrowersje w kwestii inskrypcji, zapewne na podstawie polemiki prasowej, która została przywołana poniżej³. W 1904 r. Henryk Sadowski w omówieniu medali nagrodowych powołał się na ustanawiający je dekret namiestnika Józefa Zajączka z 1818 r. i wyliczył artystów uhonorowanych nagrodami podczas pierwszych wystaw⁴. Trzy lata później najstarsze medale uczelniane (zarówno inauguracyjne, jak i nagrodowe) oraz okoliczności ich zaprojektowania omówił dokładnie Józef Bieliński, monografista Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego, w pracy mającej w pewnej mierze charakter wydawnictwa źródłowego⁵. Z dzieła Bielińskiego informacje czerpali niemal wszyscy autorzy kolejnych opracowań dotyczących kultury artystycznej Warszawy, historii stołecznej uczelni i dziejów medalierstwa⁶. W kwestii interpretacji programu, jedynie na marginesie innych rozważań,

1. W ostatnim czasie obszerne publikacje poświęcili tej tematyce: Krzysztof Mordyński, *Godło Uniwersytetu Warszawskiego. Dzieje symbolu na pieczęciach uczelni ze zbiorów Muzeum UW* (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2023); Adam Tyszkiewicz, *Uroczystości, stroje i insygnia w ceremoniale Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1939* (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024).

2. Feliks Bentkowski, *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych, w Gabinecie Król. Alex. Uniwersytetu w Warszawie znajdujących się, tudzież ze zbiorów i pism rozmaitych lub podać zebrany i porządkiem lat ułożony* (Warszawa: Drukarnia Komisji Rz. WRiOP, 1830), s. 229–231, poz. 859 (medal inauguracyjny), poz. 862–864 (medale nagrodowe); Eustachy Tyszkiewicz, *Sammlung von Medaillen welche sich auf die Geschichte der Länder und Städte der ehemaligen Republik Polen beziehen und von ihrer ersten Theilung bis zum Tode des Kaisers Nicolaus I. geprägt sind. 1772–1855* (Riga: Livländische Gouvernements-Typographie, 1871), s. 37, poz. 56, tabl. XVIII (medal inauguracyjny), s. 47, poz. 73–74, tabl. XXIII (medale nagrodowe); Emeryk Hutten-Czapski, *Catalogue de la collection des médailles et monnaies polonaises du Emeric Hutten-Czapski*, t. 2 (St. Pétersbourg–Paris: Carl Ricker, J. Baer, 1872), s. 144, poz. 3522, tabl. III, il. 53 (medal inauguracyjny).

3. „Obraz historyczno-statystyczny byłego Uniwersytetu królewsko-warszawskiego do roku 1830”, *Przyjaciół Ludu*, nr 44 (1845), s. 347, 345 (il.).

4. Henryk Sadowski, *Ordery i oznaki zaszczytne w Polsce* (Warszawa: Druk Wacława Maślankiewicza, 1904), cz. 2, s. 180–184.

5. Józef Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. 1 (Warszawa: Gebethner i Wolff, 1907), s. 395–401.

6. Stefan Kozakiewicz, *Warszawskie wystawy sztuk pięknych w latach 1819–1845* (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1952), s. XXVI–XXVII (medale nagrodowe); Adam Więcek, *Dzieje sztuki medalierskiej w Polsce* (Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989), s. 104–105 (medale nagrodowe); Jerzy Miziołek, „Zarys dziejów Uniwersytetu Warszawskiego”, w: *Ars et educatio. Kultura artystyczna Uniwersytetu Warszawskiego*, red. Jerzy Miziołek (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2003), s. 38 (medal inauguracyjny); id., *Uniwersytet Warszawski. Dzieje i tradycja* (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2005), s. 121–122 (medale nagrodowe); Adam Tyszkiewicz, „Rola Stanisława Kostki Potockiego w kształtowaniu dziedzictwa materialnego i prestiżu Uniwersytetu Warszawskiego”, *Studia Wilanowskie* 24 (2017), s. 69; id., *Uroczystości, stroje i insygnia w ceremoniale Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1939*, s. 161.

1–2 Franciszek Ksawery (Franz Xaver) Stuckhart, brązowy medal upamiętniający inaugurację Uniwersytetu Warszawskiego, awers i rewers, 1818, Muzeum Narodowe w Warszawie. Fot. Muzeum Narodowe w Warszawie

Jerzy Miziołek sygnalizował sprawę użycia motywu Torso Belwederskiego na jednym z medali nagrodowych⁷, a Krzysztof Mordyński wyczerpująco omówił medal za najlepsze rozprawy i odniósł się do umieszczonej na nim inskrypcji „De palma summas contendite vires” (Wyćzcie wszystkie siły dla zwycięstwa), będącej parafrazą wersetu z poematu *De rerum natura* Lukrecjusza⁸.

W niniejszym artykule medal przyznawany za najlepsze rozprawy nie będzie więc omawiany, natomiast analizie zostaną poddane pozostałe z wymienionych numizmatów, które z dwóch względów prezentuję jako zespół. Po pierwsze dlatego, że kwestie ich formy i wyboru napisów omawiano w kręgu uniwersyteckim łącznie już od maja 1818 r., jeszcze zanim powstał pomysł ustanowienia nagrody za najlepsze rozprawy. Po drugie,

odnaleziono dwa rysunki, które trzeba uznać za dokument niezrealizowanych koncepcji formy tychże numizmatów (il. 3, 4). Należy je zestawzić z informacjami źródłowymi o dyskusjach prowadzonych wokół projektów w latach 1818–1819. Choć ich treść, znaną z dzieła Bielińskiego, podawano w opracowaniach⁹, nie wyjaśniano znaczeń inskrypcji i sensu ich modyfikacji oraz nie wskazywano kontekstów kulturowych i politycznych, w jakich zostały one użyte. Wypełnienie tej luki w badaniach, a także uzupełnienie materiału faktograficznego dotyczącego uniwersyteckich medali są podstawowymi celami tekstu.

W 1939 r. spłonął niemal cały zasób archiwum Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego, a wraz z nim większość materiałów

7. Jerzy Miziołek, „«Ercole a riposo» della collezione Lanckoroński. Appunti sulle ricostruzioni del Torso del Belvedere nell’arte del Settecento”, *Pegasus. Berliner Beiträge zum Nachleben der Antike* 13 (2011), s. 149–150, il. 8–9; id., „Piękno antycznego i renesansowego wzoru. Odlewy gipsowe dzieł rzeźbiarskich i ich rola w kulturze artystycznej”, w: *Fidiasz, Michał Anioł i inni. Królewska i uniwersytecka kolekcja odlewów gipsowych w Warszawie*, red. Hubert Kowalski, Jerzy Miziołek (Warszawa: Muzeum Łazienki Królewskie, 2012), s. 63–64; Jerzy Miziołek, „Lech Kalinowski’s Classical Tradition in the History of Polish Art: Notes of the Shaping of the National Antiquity Tradition”, w: *Magistro et amico in memoriam. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Lecha Kalinowskiego*, red. Rafał Kalinowski et al. (Kraków: Societas Vistulana, Muzeum Narodowe w Krakowie, 2023), s. 82.

8. Mordyński, *Godło Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 37, 43, 91, zwł. 94–102.

9. Zob. Tyszkiewicz, „Rola Stanisława Kostki Potockiego w kształtowaniu dziedzictwa materialnego i prestiżu Uniwersytetu Warszawskiego”, s. 69; Mordyński, *Godło Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 62–63.

3 Zygmunt Vogel (?),
niezrealizowany projekt medalu
upamiętniającego inaugurację
Uniwersytetu Warszawskiego, 1818,
Wilno, Lietuvos mokslų akademijos
Vrublevskių biblioteka, sygn. F. 320-
-633. Fot. Piotr Jamski

4 Zygmunt Vogel (?),
projekty medalu Uniwersytetu
Warszawskiego: nagrodowych
i upamiętniającego inaugurację
uczelni, 1818, Wilno, Lietuvos
mokslų akademijos Vrublevskių
biblioteka, sygn. F. 320-1459.
Fot. Piotr Jamski

rękopiśmiennych odnoszących się do działalności Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego. Z tego względu podstawowym źródłem informacji o nim jest wspomniana monumentalna monografia pióra Bielińskiego, który obficie wykorzystywał dostępne mu dokumenty, cytując je często *in extenso*. Przebieg dyskusji dotyczącej medali autor szczegółowo zrelacjonował na podstawie protokołów posiedzeń Wydziału Nauk i Sztuk Pięknych, któremu Rada Uniwersytetu powierzyła opracowanie stosownych projektów¹⁰.

Piętnastego czerwca 1818 r., pod nieobecność profesorów literatury Samuela Bogumiła Lindego i Ludwika Osińskiego, a także filologów klasycznych ks. Sebastiana Ciampiego, Augusta Zinserlinga i Augusta Jacoba, projekty medali złożyli profesorowie miernictwa Julius Kolberg i sztycharstwa Johann Ferdinand Krethlow oraz dziekan wydziału Feliks Bentkowski – historyk literatury i wybitny numizmatyk. Wszyscy wyżej wymienieni, oprócz Osińskiego, stawili się dopiero na następnym posiedzeniu, 26 czerwca, lecz nie wybrali żadnej z koncepcji przedłożonych na poprzednim spotkaniu. Zdecydowano wówczas jedynie, że na medalu upamiętniającym inaugurację uczelni ma znaleźć się popiersie Aleksandra I, a na rewersie odpowiedni napis wskazujący rok założenia wszechnicy. Powzięto również zamiar opracowania projektów medali nagrodowych w dziedzinie sztuk pięknych¹¹.

Na kolejnej sesji, 18 lipca tegoż roku, przyjęto dwa warianty projektu z ukazanymi na awersie popiersiami Minerwy i Aleksandra I, zwróconymi ku sobie. W pierwszej wersji owe wizerunki miał obiegać napis „Minerva sancta caesaris comes” (Minerwa, czcigodna towarzysza cesarza), a wokół inskrypcji odnoszącej się do założenia uniwersytetu, zajmującej rewers,

planowano umieścić słowa „Coepta secudent” (Niech wspierają to, co rozpoczęte). Wariant drugi, prostszy i ostatecznie skierowany do realizacji (il. 2), przewidywał użycie tego ostatniego napisu nad profilami monarchy i bogini oraz umieszczenie na rewersie inskrypcji pamiątkowej: „UNIVERSITAS LITER. / REGIA VARSAVIENSIS / AUSPICIIS ALEXANDRI I. / CONDITA A.D. XIII. KAL. DECEM. / MDCCCXVI. / INAUGURATA / PRIDIE IDUS MAII / MDCCCXVIII” (Królewski Uniwersytet Warszawski założony przez Aleksandra I 19 listopada 1816 r., zainaugurowany 14 maja 1818 r.)¹². Te same informacje, z powołaniem na protokół z posiedzenia, podał bezpośrednio zaangażowany w sprawę Ciampi w polemicznych artykułach z lat 1820–1821¹³.

Na podstawie tychże archiwaliów Bieliński pisze dalej: „[Zygmunt] Vogel podał rysunek medalu. Na szyszaku Minerwy umieścił sfinksa, a na polu sowę. Według tych planów medalier Stuckart [Franciszek Ksawery (Franz Xaver) Stuckhart] ułożył wzór, który Rada przedstawiła (dnia 19 marca 1819 r. [...]) Komisji rządowej”¹⁴. Niepublikowane dotąd rysunki tuszem, zachowane w dziale rękopisów Biblioteki im. Wróblewskich Litewskiej Akademii Nauk w Wilnie¹⁵, stanowią niewątpliwie ślad owego etapu prac jeszcze na uniwersytecie w 1818 r. Jak można sądzić z relacji podanej przez Bielińskiego, rysunki przypuszczalnie wyszły spod ręki Vogla. Na pierwszym z nich (il. 4) widzimy awersy i rewersy trzech medali nagrodowych (oznaczone numerami 1–6; zostaną one zaprezentowane niżej) oraz omawianego medalu z wizerunkami Minerwy i Aleksandra I, upamiętniającego inaugurację uniwersytetu (numery 7–8), a na drugim (il. 3) wyłącznie obie strony tego ostatniego obiektu w niemal identycznej redakcji¹⁶.

10. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 395–398.

11. Ibid., s. 395.

12. Ibid., s. 397. Autor podaje omyłkowo „Minerva sancta caesaris conus”.

13. [Sebastiano Ciampi], „Squarcio di un'altra lettera di Varsavia intorno alle opere ed agli scritti più considerabili pubblicati in Varsovia ed in altre partii della Polonia nel 1819”, *Biblioteca Italiana*, t. 19 (1820), s. 108; id., „Mości Redaktorze Pamiętnika Warsz.!” *Pamiętnik Warszawski*, nr 5 (1821), s. 109. W obu tekstach autor podaje poprawny zapis: „Minerva caesaris comes”.

14. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 397.

15. Na te obiekty o nieznanym proveniencji natrafił Piotr Jamski, któremu składam w tym miejscu gorące podziękowanie za podzielenie się znaleziskiem.

16. Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka (dalej: LMAVB), sygn. F. 320–1459: projekty medali Uniwersytetu Warszawskiego – nagrodowych i upamiętniającego inaugurację uczelni, 1818; F. 320–633: projekt medalu upamiętniającego inaugurację Uniwersytetu Warszawskiego, 1818. Są to rysunki zachowane wśród różnych materiałów odłożonych do wykorzystania przez Władysława Drémę, który jednak nie zdążył ich opracować. Choć proveniencja rysunków nie jest znana, można wysunąć ostrożną hipotezę, że do Wilna trafiły za

5 a. popiersie Minerwy na niezrealizowanym projekcie medalu upamiętniającego inaugurację Uniwersytetu Warszawskiego, 1818, Wilno, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, sygn. F. 320-633; b. gemma z popiersiem Minerwy z *Gemmae et sculpturae antiquae* Leonarda Agostiniego (Amstelodami 1685), pars 2, tabl. 2

U dołu drugiego rysunku widnieje odręczna adnotacja „dozwałam mustery [?] do wybicia” opatrzona podpisem najpewniej rektora Wojciecha Szweykowskiego¹⁷. Minerwa została przedstawiona nieco inaczej niż w wersji wybitej, a dewiza na projektach medalu ukazanego na obu rysunkach brzmi „COEPTA SECUNDENT”.

Można się zastanawiać, czy poprzez dodanie do pierwotnego ogólnego zamysłu popiersia Minerwy, które przedstawiono wraz z Aleksandrem I, twórcy zamierzali zmniejszyć siłę oddziaływania portretu cesarza i króla, czy raczej wykreować obraz monarchy jako równego bogini mądrości. Wobec braku źródeł trudno tę kwestię rozwijać i wysuwać choćby ostrożne hipotezy. Wydaje się natomiast pewne, że zastosowano tu czytelny dla współczesnych koncept: inskrypcja „coepta secundent” stanowi nawiązanie do popularnego zwrotu „dii coepta secundent” – „niech bogowie wesprą to, co rozpoczęte”. Poprzez opuszczenie słowa „dii” autor wyraził życzenie, by Minerwa i Aleksander I wspólnie wspierali rozpoczęte dzieło. To z jednej strony czyni władcę równym bogom, z drugiej sprawa, że medal staje się wyrazem hołdu składanego nie

tylko imperatorowi, lecz także Minerwie, postrzeganej w owym uniwersyteckim kontekście jako personifikacja mądrości i opiekunka nauki.

Relacjonując treść protokołu, Bieliński rozwija narrację: „Bez względu na zastrzeżenie Zinserlinga i Ciampiego, że Komisja rządowa nie ma prawa samowolnie zmieniać napisów jako niekompetentna, na raporcie Rady Uniwersytetu minister [wyznań religijnych i oświecenia publicznego Stanisław Kostka] Potocki [...] napisał: «napis na medalu ma być dany: Caesare Felix. Minerwa może być wzięta z rysunku pod lit. A, lecz zamiast sfinksa ma być umieszczona sowa»”¹⁸. Można sądzić, że na tym etapie wariantów – czy przynajmniej graficznych redakcji zamysłu – było kilka, w każdym razie więcej, niż dotąd sądzono. Od koncepcji zrealizowanej, z wizerunkiem Minerwy w tzw. hełmie korynckim, projekty te różnią się sposobem ukazania bogini. Na projekcie medalu w zbiorach wileńskich, z oznaczeniem literą „E”, hełm Minerwy zwieńczono motywem stworzenia przypominającego węża, a na licu hełmu przedstawiono pegaza, nie ma natomiast sfinksa (il. 5a). W zwierzęciu ukazanym na hełmie należy niewątpliwie

pośrednictwem Eustachego Tyszkiewicza – archeologa, historyka, kolekcjonera, założyciela utworzonego w 1855 r. wileńskiego Muzeum Starożytności, a zarazem autora cytowanego wyżej monumentalnego dzieła *Sammlung von Medaillen*, wydanego w 1871 r.

17. Słowo „mustery” jest nieczytelne, lecz zaproponowaną interpretację uzasadnia znaczenie niemieckiego słowa „das Muster” (wzór), choć wydaje się, że w owym czasie zapożyczenie to nie było w języku polskim powszechne (nie uwzględnia go *Słownik języka polskiego* Samuela Bogumiła Lindego).

18. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 397–398.

widzieć rybę remorę symbolizującą roztropność¹⁹ – cnotę wyobrażonej tu bogini mądrości. Wzorem lub przynajmniej źródłem inspiracji dla tego ujęcia mogła być rycina z połowy XVII w. w dziele *Gemmae et sculpturae antiquae* autorstwa Leonarda Agostiniego. Po raz pierwszy ów zbiór wizerunków antycznych gemm, z akwafortami przypisywanymi Giovanniemu Battście Galestruzziemu, ukazał się w Rzymie w 1657 r., lecz wydaje się, że bardziej popularna była amsterdamska edycja Abrahama Blootelinga (z jego rycinami według włoskiego wzoru) z roku 1685 (il. 5b)²⁰.

Co ważniejsze dla wydźwięku dzieła, na wybitych medalach istotnie zamiast słów „COEPTA SECUN-DENT” użyto wskazanej przez Potockiego inskrypcji „CAESARE FELIX” (Uszczęśliwiona przez cesarza). Ingerując w autonomię uczelni, ów mąż stanu wystąpił jako prezes Komisji Rządowej Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego mający sprawy uniwersytetu w szczególny sposób na uwadze. Trudno w tym miejscu rozwijać doskonale znane kwestie jego zaangażowania w organizację uczelni, opracowania tekstu dyplomu fundacyjnego, zainteresowania sprawami lokalowymi

wszechnicy, wreszcie – wyposażenia jej donacją własnej kolekcji grafiki i zakupami odlewów rzeźb antycznych²¹. Ciampi, dotknięty zmianą napisu na medalu wprowadzoną bez konsultacji z nim, w 1820 r. anonimowo skrytykował wybór inskrypcji w ukazującym się w Mediolanie czasopiśmie „Biblioteca Italiana”²² i ponoć także w prasie niemieckiej, co z kolei wzbudziło reakcje w Warszawie²³. Filolog bronił niezaakceptowanych pomysłów i podkreślał niestosowność napisu narzuconego wbrew opinii znawców. Wkrótce anonimowy autor piszący „w Koszarach Kadeckich” i sygnujący swój artykuł literą „Y”, powołując się na tekst we wspomnianym periodyku włoskim, nawoływał do odparcia krytyki. Być może autorem listu był Fryderyk Skarbek, który w tym czasie podpisywał swoje teksty prasowe właśnie jako „Y”²⁴, natomiast adnotacją o koszarach kadeckich (chodziło o zespół kampusu uniwersyteckiego) pragnął podkreślić, że występuje z pozycji członka społeczności akademickiej. Od 1818 r. Skarbek prowadził wykłady z ekonomii politycznej jako pełniący obowiązki profesora, w końcu – od roku 1820 – jako profesor radny²⁵. W opublikowanej nocy „Y” streszczał zarzuty

19. Remora to ryba morska z rodziny podnawkowatych charakteryzująca się wydłużonym kształtem ciała i przyssawką służącą do przyczepiania się do innych zwierząt. Opinia Pliniusza Młodsze, jakoby remory były w stanie zatrzymać statek, przywołał nowożytnych autorów do przypisania temu zwierzęciu wyjątkowej siły spowalniania działań i powstrzymywania popędów, a w konsekwencji nadania mu znaczeń związanych z opieszałością, wstrzeźliwością, opanowaniem, roztropnością. Por. Cesare Ripa, *Ikologia*, tłum. Ireneusz Kania (Kraków: Universitas, 1992), s. 363 (Roztropność); Andrea Alciatus, *Emblematum libellus. Książeczka emblematów*, oprac. Roman Krzywy, tłum. Mieczysław Mejor et al. (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2002), s. 100–101 (emblem XLIX: *In facile a virtute desciscntes / Na łatwo odstępujących od cnoty*), s. 106–107 (emblem LII: *Maturandum / Należy działać w porę*).

20. Leonardo Agostini, *Gemmae et sculpturae antiquae depictae ab Leonardo Augustino Senensi Addita earum enarratione, In Latinum versa ab Jacobo Gronovio cujus accedit praefatio* (Amsterdam: Abraham Blooteling, 1685), pars 2, tabl. 2. Por. *The Illustrated Bartsch*, t. 46: *Italian Masters of the Seventeenth Century*, red. Paolo Bellini (New York: Abaris Books, 1985), s. 227.

21. Z nowszej literatury zob. m.in.: Tyszkiewicz, „Rola Stanisława Kostki Potockiego w kształtowaniu dziedzictwa materialnego i prestiżu Uniwersytetu Warszawskiego”, s. 55–73; Mikołaj Getka-Kenig, *Stanisław Kostka Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskrzeszenia” Polski* (Warszawa: Muzeum Pałac w Wilanowie, Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego, 2021), s. 414–419.

22. [Ciampi], *Squarcio di un'altra lettera di Varsavia*, s. 8.

23. W polemikach opublikowanych w 1821 r. w Warszawie wspomniano – oprócz tekstu włoskiego – zamieszczenie tej samej krytyki w trzech czasopismach niemieckich, których jednak nie udało się w toku prowadzonych kwerend odnaleźć. Zob. Y, „Do wydawców Gazety Literackiej”, *Gazeta Literacka*, nr 6 (6 II 1821), s. 47.

24. W 1820 r. literą Y podpisywał recenzje teatralne i artystyczne w czasopismach „Gazeta Codzienna Narodowa i Obca” i „Orzeł Biały”. Zob. *Słownik pseudonimów pisarzy polskich XV w. – 1970 r.*, t. 3, red. Edmund Jankowski (Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1996), s. 598.

25. Kazimierz Bartoszyński, Stefan Kieniewicz, „Skarbek Fryderyk Florian”, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 38 (Warszawa–Kraków: Instytut Historii PAN, 1997–1998), s. 8.

Ciampiego z prasy zagranicznej: „Napis ten [Caesare felix] jest wcale niestosowny i błędny, gdyż Minerwa uszczęśliwia monarchów i narody, nie zaś bywa od nich uszczęśliwiana. Caesare Felix można by powiedzieć o jakim mieście, np. o Rzymie, i tylko w tym względzie znajdujemy go na dawnych medalach”²⁶.

Do dyskusji natychmiast włączył się sam Potocki, którego słusznie uważa się za autora odpowiedzi Ciampiemu, wydanej jako druk ulotny w języku francuskim. List został podpisany inicjałami „C.P.”, rozwiniętymi później przez Aleksandra Kraushara jako „comte Potocki”²⁷. Trafność identyfikacji potwierdza fakt, że te same treści zawiera niecytowany w opracowaniach tekst polskojęzyczny zamieszczony w „Gazecie Literackiej” i podpisany inicjałami „S.P.” – najpewniej Stanisława (Kostki) Potockiego²⁸. Co więcej, ta wersja, ogłoszona 13 lutego 1821 r. jako bezpośrednia reakcja na list skreślony „w Koszarach Kadeckich”, była pierwotna wobec francuskiej, opatrzonej datą 12 marca tegoż roku. Mąż stanu, podobnie jak cytowany wyżej autor z kręgów uniwersyteckich (Skarbek?), wyraźnie dał do zrozumienia, że nie ma wątpliwości, jaką drogą krytyka medalu trafiła do prasy włoskiej. Przedstawił również krótkie wyjaśnienie znaczenia zastosowanej inskrypcji: „[...] Minerwa, nie za boginią uszczęśliwiającą monarchów i narody; lecz emblematycznie za nauki i ich opiekunkę jest wzięta, a zatem uszczęśliwioną wsparciem, jakie im wspierałomyślny nasz monarcha w Polsce daje. Można tedy powiedzieć emblematycznie o Minerwie Polskiej, jak materialnie o mieście Rzymie, że jest *Caesare felix*”. Zastanawiając się retorycznie, na jakim starożytnym medalu krytyk odnalazł te słowa, Potocki sam wskazał rzeczywiste ich źródło – pierwszą [w istocie drugą] Ode z IV księgi

*Pieśni Horacego*²⁹, czyli – dodajmy – wiersz 48 *Ody do Julla Antoniusza* (*Pindarum quisquis studet aemulari*). Minister, który osobiście nakazał zmianę napisu na medalu, podał zatem w sposób jednoznaczny zawarte w nim przesłanie, choć nie dla wszystkich było ono czytelne (nawet dziekan Bentkowski kilkanaście lat później w swoim *Spisie medalów polskich* opisywał omawiany numizmat w sposób następujący: „popiersie cesarza Aleksandra I i uniwersytetu personifikowanego ku sobie obrócone”³⁰). Wobec jednoznacznej eksplikacji Potockiego interpretacja uznająca Minerwę za personifikującą uniwersytet³¹ powinna jednak zostać odrzucona, podobnie jak założenie, że uszczęśliwioną miała być Polska dzięki mądrości władcy³².

Wspomniany na początku tekst Ciampiego z zapisem protokołu posiedzenia wydziału ukazał się w maju 1821 r. jako odpowiedź na przywołane tu wyjaśnienie Potockiego. Duchowny filolog hardo bronił swojego zdania w sprawie inskrypcji – stosowniejszych, które pierwotnie proponowano, i niefortunnej, jaką ostatecznie wybito. Co więcej, podkreślił, że tekst opublikowany po włosku (do jego autorstwa nie przyznał się wprost, choć powtarzał zawarte w nim tezy) nie oskarżał Uniwersytetu Warszawskiego, lecz „tego, który napis *Caesare felix* podał lub potwierdził”³³. Kontynuując wywód w tym tonie, Ciampi podkreślał, że „czytelnicy rozumiejący po włosku nie znajdą w rzeczonym artykule ani słowa, którym by wspomniano o jakimś medalu starożytnym lub nowym i że najmniejszej tam nie ma wzmianki, skąd by owe wyrazy *Caesare felix* były wzięte, gdy lada uczniowi gimnazjalnemu wiadomym jest, że użył ich Horacjusz wspominając o powrocie Augusta do Rzymu. Dlatego wierzyć nie mogę, aby zacytowanie

26. Y, „Do wydawców Gazety Literackiej”, s. 47. Słowa te zacytowano również w artykule „Obraz historyczno-statystyczny byłego Uniwersytetu królewsko-warszawskiego do roku 1830”, s. 347, przyp. 1.

27. C. P. [Stanisław Kostka Potocki], *Lettre d'un Polonais a Monsieur l'abbé Ciampi, professeur a l'Université de Varsovie etc. etc.* [Varsovie, 1821]; por. Aleksander Kraushar, „Raptularz notatek o Uniwersytecie Królewskim w Warszawie. 1816–1831 (Z rękopisu)”, *Przegląd Historyczny* 13, nr 1 (1911), s. 115–116; Mordyński, *Godło Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 63.

28. S. P. [Stanisław Kostka Potocki], „Do wydawców Gazety Literackiej. Odpowiedź na List z podpisem Y. przysłany z Koszar Kadeckich”, *Gazeta Literacka*, nr 7 (13 II 1821), s. 55.

29. Ibid.

30. Bentkowski, *Spis medalów polskich lub z dziejami krainy polskiej stycznych*, s. 229, poz. 859.

31. Za Bentkowskim podjął ją Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 399; zob. też: Tyszkiewicz, „Rola Stanisława Kostki Potockiego w kształtowaniu dziedzictwa materialnego i prestiżu Uniwersytetu Warszawskiego”, s. 69; id., *Uroczystości, stroje i insygnia w ceremoniale Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1939*, s. 161.

32. Ewa Letkiewicz, „Dialektyka historii i pamięci. Wokół postaci i pamiątek związanych z carem-królem Aleksandrem I (1777–1825)”, *Res Historica* 55 (2023), s. 367.

33. Ciampi, „Mości Redaktorze Pamiętnika Warsz.!” s. 108.

drugiej ody z czwartej księgi Horacjusza mogło nadać barwę erudycji³⁴.

Przytyk filologa, który w doborze cytatu z ody Horacego widział erudycję na poziomie gimnazjalisty, zdaje się istotny. Otóż dla współczesnych, a przynajmniej dla wielu z nich, źródło słów „Caesare felix” musiało być oczywiste, a tym samym rozumiano, że odnoszą się one do powitania Augusta powracającego do Rzymu. W całości rzeczona strofa (w. 45–48) brzmi następująco:

Tum meae, si quid loquar audiendum,
vocis accedet bona pars et «o sol
pulcher, o laudande» canam recepto
Caesare felix.

Poetyckie tłumaczenia pieśni Józefa Zawierowskiego, Stefana Gołębiowskiego i Andrzeja Lama silnie parafrazują oryginał, a interesująca nas fraza ulega zatarciu w owych przekładach. Wersję bardziej dosłowną przygotował na moją prośbę Tomasz Płóciennik³⁵:

Wtedy głos mój, rzec coś o ile zdołam,
wnet dołączy; powiem: «O Słońce piękne,
pochwól wszelkich godne», z odzyskanego
szczęsny Cezara.

Być może w dewizie, umieszczonej na medalu decyzją Potockiego, kryła się aluzja do cesarza witanego, lecz zarazem powracającego jako król restytuujący Królestwo Polskie. Jeśli tak, inskrypcja wpisywałaby się w subtelny sposób w propagandową narrację o roli Aleksandra I jako wskrzesiciela Polski. Ów wizerunek tworzono niemal od początku istnienia bytu politycznego powołanego na Kongresie Wiedeńskim i – jak dowodzi Mikołaj Getka-Kenig – w kolejnych koncepcjach upamiętnienia monarchii starano się budować sieć określonych skojarzeń. Już w 1816 r. planowano wzniesienie ku czci Aleksandra I bramy triumfalnej,

w czym czytelne były aluzje do cesarzy rzymskich, a następnie – po odrzuceniu koncepcji przez samego władcę, pragnącego uniknąć propagandowych wątków triumfu i podboju – podjęto decyzję o budowie w tym samym miejscu kościoła pw. św. Aleksandra. Pozwalało to, mówiąc w pewnym uproszczeniu, wydobyć wątek chrześcijańskiego miłosierdzia w kreowanym kulcie władcy – wskrzesiciela. Jak warto podkreślić, działania te podjęto równoległe z pierwszymi pracami nad projektami medali uniwersyteckich: 26 maja 1818 r. Rada Administracyjna Królestwa Polskiego zezwoliła na wykorzystanie na fabrykę świątyni funduszów zebranych na wzniesienie wspomnianej bramy triumfalnej, a 15 czerwca tegoż roku wmurowano kamień węgielny kościoła³⁶. Spojrzenie na kwestię omawianego medalu w tym kontekście może prowadzić do wniosku, że imputowany przez Ciampiego nieskomplikowany wybór cytatu z Horacego w istocie mógł stanowić o jego komunikatywności, pozwalającej na czytelne wyrażenie myśli o zasłudze Aleksandra I jako wskrzesiciela Polski i dobroczyńcy nauk przyczyniających się do rozkwitu odrodzonego Królestwa. Przesłanie medalu musiało však być dla Potockiego kwestią na tyle istotną, że bez pardonu odrzucił koncepcję profesorską zatwierdzoną przez rektora. Co istotne, minister sam kolekcjonował medale, gromadził literaturę przedmiotu³⁷, a wyrazem jego głębszego zainteresowania tą tematyką i odzwierciedleniem poglądów na rolę owego medium jako nośnika treści istotnych dla kraju i narodu była *Rozprawa o medalach mianowicie narodowych, w względzie ich użyteczności i sztuki*, przedstawiona przez niego w 1806 r. na posiedzeniu Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk, którego był członkiem. Tekst został opublikowany w 1816 r., planowano również wykorzystać go jako wstęp do pracy Jana Chrzyciela Albertrandiego *Historia polska medalami zaświadczone* (w publikacji przeszkodził wybuch powstania listopadowego)³⁸. W swojej rozprawie wyraził Potocki znamieny pogląd,

34. Ibid., s. 111.

35. Tomaszowi Płóciennikowi niniejszym gorąco dziękuję za pomoc.

36. Mikołaj Getka-Kenig, „Rządowe przedsięwzięcia pomnikowe ku czci Aleksandra I a ideologia «wskrzeszenia» Polski w latach 1815–1830”, *Kwartalnik Historyczny* 123, nr 4 (2016), zwł. s. 696–714; id., *Pomniki publiczne i dyskurs zasługi w dobie „wskrzeszonej” Polski lat 1807–1830* (Kraków: Universitas, 2017), s. 174–189.

37. Obszernie na ten temat zob. Włodzimierz Bałdowski, Anna Kwiatkowska, „Zagadnienia medalierstwa w działalności muzealnej Stanisława Kostki Potockiego”, *Studia Wilanowskie* 8 (1982), s. 85–110.

38. Stanisław Kostka Potocki, „Rozprawa o medalach mianowicie narodowych, w względzie ich użyteczności i sztuki, czytana na Zgromadzeniu Towarzystwa Przyjaciół Nauk, roku 1806”, w: *Pochwały, mowy i rozprawy Stanisława hrabi Potockiego* (Warszawa: Nakładem Zawadzkiego

że „historia nie ma pomników trwalszych do sprawdzenia dziejów, które wystawia, oraz [...] mają medale nad innymi narodowymi pomnikami tę korzyść, że mogą objąć ciąg ich najłatwiejszym i najmniej kosztownym sposobem, wszelako tak zachowawczym, że w małości swojej równają się co do długoletniego bytu”. Autor podkreślał także stosunkowo powszechną dostępność pamiątek tego rodzaju, ponieważ wybijane mogą być nie tylko w złocie, lecz także w metalach dużo tańszych³⁹. Potocki postrzegał zatem medale jako ważne narzędzie propagandy.

W odniesieniu do polemiki ministra Potockiego i Ciampiego dodajmy wreszcie, że jakkolwiek nie jest znany antyczny numizmat opatrzony dewizą „Caesare felix”, wskazać można medale nowożytne, w których słowa te zostały zastosowane – z jednoznacznym wskazaniem horacjańskiego źródła i kontekstu powitania cesarza w mieście. Owe obiekty to różne wersje medali autorstwa Georga Wilhelma Vestnera upamiętniające przybycie w 1712 r. Karola VI do Norymbergi wkrótce po jego wstąpieniu na tron w 1711 r. (il. 6)⁴⁰. Ponad bramą triumfalną, ukazaną na rewersie, widnieje napis „RECEPTO CAESARE FELIX. Hor.”. Nie wiadomo, czy Potocki znał te obiekty lub ich opisy⁴¹,

w każdym razie są one świadectwem odwoływania się do ody Horacego w podobnych kontekstach w okresie nowożytnym.

Na koniec tej części rozważań należy przywrzeć się uwarunkowaniom poczyną Ciampiego. Autor pierwotnej inskrypcji, profesor filologii klasycznej na Uniwersytecie Warszawskim w latach 1817–1822, zapamiętany został przede wszystkim jako badacz polsko-włoskich związków kulturalnych. Prace te prowadził już po powrocie do Włoch w 1822 r., natomiast w Warszawie – jak zaświadcza liczne źródła – czuł się wyobcowany i niedowartościowany, pozostając w konflikcie z lokalnym środowiskiem naukowym. Kluczowe znaczenie miało zapewne usposobienie duchownego, którego do objęcia stanowiska w Warszawie (za namową Józefa Sierakowskiego) skłoniły złe stosunki również w kręgach uniwersytetu w Pizie, gdzie w latach 1801–1817 był profesorem⁴². Mordyński niewątpliwie słusznie stwierdzał ambicjonalne przesłanki reakcji Ciampiego na zmianę napisu⁴³, warto jednak zwrócić uwagę, w jakich momentach pojawiały się kolejne publikacje uczonego dotyczące tej materii, co pozwoli zarysować ich szerszy kontekst. Anonimowa notatka w prasie włoskiej ukazała się latem 1820 r., czyli w czasie poprzedzającym

i Węckiego, 1816), cz. 2, s. 199–249. Por. Baldowski, Kwiatkowska, „Zagadnienia medalierstwa w działalności muzealnej Stanisława Kostki Potockiego”, s. 110–111; Katarzyna Podnieszńska, „Trzy komplety «Rycin medali polskich» odbitych z blach Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie przechowywane w zbiorach graficznych Muzeum Narodowego w Krakowie”, *Wiadomości Numizmatyczne* 60, z. 1–2 (2016), s. 64; Getka-Kenig, *Stanisław Kostka Potocki*, s. 246–247.

39. Potocki, „Rozprawa o medalach mianowicie narodowych, w względzie ich użyteczności i sztuki”, s. 202–203.

40. Zob. m.in. Francisca Bernheimer, *Georg Wilhelm Vestner und Andreas Vestner. Zwei Nürnberger Medailleure* (München: UNI-Druck, 1982), cz. 2, s. 16–17, poz. 29–32; Dieter Fischer, Hermann Maué, *Medaillen und Schaumünzen auf Ereignisse in der Reichsstadt Nürnberg. 1521–1806* (Nürnberg: Verlag des Germanischen Nationalmuseums, 2014), s. 168–169, 171–172, poz. 192–196, 198–200.

41. Opis jednej z wersji medalu (wraz podaniem cytatu z Horacego) zob. Caspar Gottlieb Lauffer, *Das Laufferische Medaillen-Cabinet: oder Verzeichniß aller Medaillen, welche sowohl die historischen Begebenheiten von A. 1679 bis A. 1742 als auch andere christlich- und moralische Betrachtungen, nebst der vollkommenen Reise der Römischen Päbste enthalten* (Nürnberg: Caspar Gottlieb Lauffer, 1742), s. 83.

42. Henryk Barycz, „Sebastian Ciampi i jego działalność literacka w Polsce”, *Przegląd Współczesny* 49, nr 146 (1934), s. 467–479; id., „Ciampi Sebastian”, w: *Polski słownik biograficzny*, t. 4 (Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938), s. 15–17; Domenico Caccamo, „Ciampi Sebastiano”, w: *Dizionario biografico degli Italiani*, t. 25, red. Alberto Maria Ghisalberti (Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1960), s. 131–134; Piotr Salwa, Wojciech Tygielski, „Sebastiano Ciampi. 1769–1847”, w: *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915. Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*, red. Marek Wąsowicz, Andrzej Kajetan Wróblewski (Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2016), s. 151–157.

43. Mordyński, *Godło Uniwersytetu Warszawskiego*, s. 63.

drugi sejm Królestwa Polskiego, rozpoczęty w październiku tegoż roku. Był to kulminacyjny moment narastającej od 1817 r. i umacniającej się od roku 1819 opozycji duchowieństwa katolickiego wobec polityki wyznaniowej Potockiego, w której – najogólniej rzecz ujmując – największe problemy z perspektywy hierarchów stanowiły świecki nadzór Komisji Rządowej WRiOP nad wewnętrznymi sprawami Kościoła i sprawa dystrybucji majątków klasztorów skasowanych w 1819 r.⁴⁴ Pierwszego tekstu Ciampiego oczywiście nie sposób traktować jako elementu walki duchowieństwa z ministrem, choć tworzyła ona szczególną atmosferę. Kolejne etapy owego konfliktu to opublikowanie przez Potockiego w 1820 r. antyklerykalnej *Podróży do Ciemnogrodu*, a następnie – w grudniu tegoż roku – jego dymisja ze stanowiska ministra, do której doprowadzili biskupi Jan Paweł Woronicz, Wojciech Józef Skarszewski i Ignacy Czyżewski⁴⁵. Wobec owych wydarzeń w tekście opublikowanym wiosną 1821 r. Ciampi, duchowny piastujący zaledwie godność kanonika, pozwolił sobie na otwarte zaatakowanie arystokracji i dygnitarza – w ostrym tonie i pod własnym nazwiskiem. Wydaje się zresztą, że po zdymisjonowaniu Potockiego i objęciu Komisji przez Stanisława Grabowskiego pozycja Ciampiego była dużo mocniejsza. Ciekawe świadectwo w tej kwestii przytacza Anna Barańska, cytując dokumenty, z których wynika, że profesor Uniwersytetu Warszawskiego po powrocie do Włoch w roku 1822 miał na koszt polskiego rządu zbierać materiały dotyczące stosunków polsko-włoskich, a być może także wziąć udział w rozmowach o sprawach Kościoła w Królestwie Polskim⁴⁶.

Równocześnie, w ramach tych samych dyskusji prowadzonych na uniwersytecie w latach 1818–1819, zajmowano się projektami trzech medali przeznaczonych na nagrody podczas wystaw sztuki, które zgodnie z rozporządzeniem namiestnika Józefa Zajączka z 30 maja 1818 r. organizowano na Uniwersytecie Warszawskim co dwa lata, począwszy od roku 1819. Podobnie jak

6 Georg Wilhelm Vestner, medal upamiętniający przybycie Karola VI do Norymbergi w 1712 r., 1712. Norymberga, Germanisches Nationalmuseum. Fot. Carolin Merz

wystawy rolnictwa, kunsztów i rękodzieł, zainicjowane tym samym dekretem i odbywające się w ratuszu, imprezy te miały charakter ogólnokrajowy, jednakże w odróżnieniu od tych drugich pozostawały w związku z uczelnią – z racji miejsca i osoby profesora malarstwa w Oddziale Sztuk Pięknych Antoniego Blanka, który odpowiadał za kwestie organizacyjne. Nagrody za najlepsze prace przyznawało jury (zwane deputacją) o różnym składzie w poszczególnych latach, a werdykty zatwierdzała Komisja Rządowa WRiOP. Początkowo rozdawano jedynie medale złote trzech wielkości i dopiero od 1821 r. przewidziano honorowanie najlepszych artystów medalami złotymi, srebrnymi i brązowymi (wszystkie w trzech wielkościach). Wówczas ustanowiono też medal „Wzrostowi rękodzieł”, rozdawany uczestnikom wystaw rolnictwa oraz kunsztów i rękodzieł. Od roku 1823, kiedy ogłoszono tematy konkursowe, rozdzielono działy malarstwa, rzeźby, budownictwa

44. Obszerne omówienie tych kwestii zob. Anna Barańska, *Między Warszawą, Petersburgiem i Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego (1815–1830)* (Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2008), s. 437–493, zwł. s. 461–493.

45. Najszerszej na temat okoliczności dymisji zob. Barańska, *Między Warszawą, Petersburgiem i Rzymem*, s. 475–493; Getka-Kenig, *Stanisław Kostka Potocki*, s. 476–487.

46. Informację taką zawiera raport Paola Leardiego, nuncjusza papieskiego w Austrii, który w 1822 r. spotkał się z Ciampim w Wiedniu; zob. Barańska, *Między Warszawą, Petersburgiem i Rzymem*, s. 691–692.

7 Franciszek Ksawery (Franz Xaver) Stuckhart, wielki medal brązowy „Ingenio et arti”, awers z portretem Aleksandra I, 1818, Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. Bartosz Cygan

8 Franciszek Ksawery (Franz Xaver) Stuckhart, wielki medal brązowy „Ingenio et arti”, rewers, 1818, Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. Bartosz Cygan

i sztycharstwa, w których przyznawano medale z rozróżnieniem trzech klas⁴⁷.

Wzory poszczególnych medali były zróżnicowane wedle wielkości, a nie materiału. Zgodnie z ostateczną decyzją na awersach wszystkich trzech ukazano popiersie Aleksandra I z profilu (il. 7), natomiast odmiennie rozwiązano każdy z rewersów. Na medalu największym widzimy personifikacje Rysunku (lub Malarstwa), Architektury i Rzeźby, odziane w szaty antyczne, oraz napis „INGENIO ET ARTI.” (Sile twórczej i sztuce; il. 8). Na medalu drugiej wielkości przedstawiono ułomek kolumny, paletę i fragment rzeźby antycznej o formach nawiązujących do Torsu Belwederskiego, a powyżej inskrypcję „ARTIUM INCREMENTO.”

(Wzrostowi sztuk; il. 9), w przypadku nagrody trzeciej wielkości – wieniec, a pośrodku słowo „SOLERTI” (Zręcznemu; il. 10). Najmniejszy i największy medal wybił wspomniany Stuckhart, średni – Gottfried (Gottfried) Majnert⁴⁸. Z cytowanych przez Bielińskiego zapisów dyskusji, które wokół proponowanych rozwiązań toczyły się na czerwcowych posiedzeniach, wynika, że różne koncepcje, w tym niezrealizowane, przedstawili profesorowie: perspektywy Zygmunt Vogel, malarstwa Charles Sautoire de Varenne i architektury Michał Kado⁴⁹. Informacje zebrane przez monografistę Królewskiego Uniwersytetu Warszawskiego należy skonfrontować ze wspomnianym rysunkiem ze zbiorów rękopisów Biblioteki Litewskiej Akademii Nauk

47. Szersze omówienie założeń i przebiegu wystaw wykraczałoby poza ramy niniejszego szkicu. Tematyka ta była w literaturze wielokrotnie prezentowana; zob. Kozakiewicz, *Warszawskie wystawy sztuk pięknych w latach 1819–1845* (ogólne omówienie założeń na s. XI–XXVIII); Jerzy Miziołek, *Inspiracje śródziemnomorskie. O wizji antyku w sztuce Warszawy i innych ośrodków kultury dawnej Polski* (Warszawa: Neriton, 2004), s. 177–181; Mikołaj Getka-Kenig, „Wystawy sztuk pięknych w Warszawie jako narzędzie polityki artystycznej władz Królestwa Polskiego w latach 1815–1830”, *Folia Historiae Artium* 16 (2018), s. 63–78; id., „Przedmioty budownictwa na warszawskich wystawach sztuk pięknych z lat 1819–1828 a problem modernizacji kultury architektonicznej w konstytucyjnym Królestwie Polskim”, *Quart* 14, nr 3 (2019), s. 22–41.

48. Najobszerniejsze omówienia medali zob. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 400–401; Kozakiewicz, *Warszawskie wystawy sztuk pięknych w latach 1819–1845*, s. XXVI–XXVII; zob. też zestawienie literatury w przyp. 2 niniejszego artykułu.

49. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 400–401.

9 Gottfried (Gotfryd) Majnert, średni medal brązowy „Artium incremento”, rewers, 1818, Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. Bartosz Cygan

10 Franciszek Ksawery (Franz Xaver) Stuckhart, mały medal brązowy „Solerti”, rewers, 1818, Muzeum Narodowe w Krakowie. Fot. Bartosz Cygan

w Wilnie⁵⁰. Jego autorstwo nie jest znane, jeśli jednak założymy, że – zgodnie z informacjami podanymi przez Bielińskiego – zatwierdzony przez Szweykowskiego projekt medalu inauguracyjnego wyszedł spod ręki Vogla, winniśmy przyjąć, że artysta ten wykonał również wyobrażenia, które zostaną tu omówione.

Na podstawie protokołów posiedzeń Bieliński podał, że na największym medalu („Ingenio et arti”) pierwotnie proponowano ukazać kolumnę, obok niej leżącą lub zawieszoną paletę, nad nią skrzydłatego geniusza pracującego za pomocą dłuta i młota⁵¹. Opisowi temu bliski jest wizerunek rewersu oznaczony trójką – z wyobrażeniem geniusza rzeźbiącego dłutem pełnopostaciową figurę ustawioną na kolumnie z zawieszoną na niej paletą. Wariant o numerze dwa prezentuje rozwiązanie zbliżone, z tą jednak różnicą, że kolumnę zastąpiono dużym kapitelem w porządku korynckim⁵². Rewers medalu drugiej wielkości („Artium incremento”) wedle pierwotnego projektu opisanego przez Bielińskiego ozdobić

miał „ułomek kolumny, paleta malarska i biust snycerski otoczone wieńcem laurowym”⁵³. Charakterystyce tej niemal dokładnie odpowiada rewers opatrzony na rysunku wileńskim cyfrą cztery, choć brakuje na nim wspomnianego wieńca. Znacznie bardziej rozbudowany jest wariant średniego medalu o numerze pięć – z ułamkiem rzeźby antycznej ustawionym na kapitule korynckim, paletą, cyrklem i węgielnicą. Tym, co łączy tę wersję ze zrealizowaną, jest owa rzeźba o formie wyraźnie nawiązującej do Torsu Belwederskiego. Jedynie rewers medalu najmniejszego („Solerti”) w wersji projektowanej i opisanej w protokole cytowanym przez Bielińskiego, ukazanej na rysunku (pod cyfrą sześć)⁵⁴, oraz zrealizowanej jest niemal tożsamy. Jedyna drobna różnica między projektem zachowanym w zbiorach wileńskich a wybitym medalem to kształt wieńca otaczającego napis. Jego treść, a do pewnego stopnia i prosta forma obiektu, która najwyraźniej nie wymagała dyskusji, stanowiły niewątpliwie nawiązanie do przyznawanego artystom

50. LMAVB, sygn. F. 320–1459: projekty medali Uniwersytetu Warszawskiego – nagrodowych i upamiętniającego inaugurację uczelni, 1818.

51. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 400.

52. LMAVB, sygn. F. 320–1459: projekty medali Uniwersytetu Warszawskiego – nagrodowych i upamiętniającego inaugurację uczelni, 1818.

53. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 400.

54. LMAVB, sygn. F. 320–1459: projekty medali Uniwersytetu Warszawskiego – nagrodowych i upamiętniającego inaugurację uczelni, 1818.

11 Thomas Pingo, medal Królewskiej Akademii Sztuk w Londynie, 1770. Fot. ze zbiorów autora

12 Gérard Léonard Hérard, medal z wyobrażeniem atrybutów sztuki i Torsu Belwederskiego, 1673. Fot. commons.wiki-media.org, CC BY-SA 4.0

medalu „Solerti”, ustanowionego w latach 60. XVIII w. przez króla Stanisława Augusta i wybitego przez Jana Filipa Holzhaeussera⁵⁵.

Komentarza wymaga interesująca kwestia zastosowania motywu Torsu Belwederskiego zarówno w wariacie zrealizowanym, jak i niezrealizowanym. W odniesieniu do wybitego medalu drugiej wielkości, znanego w literaturze, wątek ten wskazał Miziołek, który – powołując się na uwagę Mikołaja Baliszewskiego – jako kontekst przywołał medal Royal Academy of

Arts w Londynie z 1770 r.⁵⁶, autorstwa Thomasa Pingo, noszący na rewersie projektu Giovanniego Battisty Ciprianiego wyobrażenie tej słynnej rzeźby antycznej (il. 11). Medal ten rozdawano w wersjach złotej i srebrnej w latach 1770–1809⁵⁷. Dodajmy jednak, że wzorem dla tego dzieła mogła być praca Gérarda Léonarda Hérarda: wybity w 1673 r. medal z wizerunkiem Michała Anioła na awersie oraz z wyobrażeniem Torsu Belwederskiego i atrybutów sztuki na rewersie (il. 12)⁵⁸. Być może to przypadek, ale – pomimo pewnej umowności

55. Por. Adam Więcek, *Jan Filip Holzhaeusser (1741–1792). Nadworny medalier króla Stanisława Augusta Poniatowskiego* (Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 1993), s. 43 (tamże wcześniejsza literatura).

56. Miziołek, „«Ercolo a riposo» della collezione Lanckoroński”, s. 149–150, il. 8–9; id., „Piękno antycznego i renesansowego wzoru”, s. 63–64; id., „Lech Kalinowski’s Classical Tradition in the History of Polish Art”, s. 82.

57. Laurence Brown, *A Catalogue of British Historical Medals 1760–1960*, t. 1: *The Accession of George III to the Death of William IV* (London: Seaby Publications, 1980), s. 31, nr 133; Christopher Eimer, *The Pingo Family & Medal Making in 18th-Century Britain* (London: British Art Medal Trust: 1997), s. 56–59, poz. 43–43a. Pingo znany jest w polskiej literaturze jako twórca pierwszej wersji medalu koronacyjnego Stanisława Augusta; zob. Magdalena Górka, „Symbolika panowania Stanisława Augusta herb Ciołek, insygnia, dewizy”, w: *Stanisław August i jego Rzeczpospolita. Dramat państwa, odrodzenie narodu*, red. Angela Sołtys, Zofia Zielińska (Warszawa: Arx Regia, 2013), s. 40–41; por. Eimer, *The Pingo Family & Medal Making in 18th-Century Britain*, s. 24, 52–53, poz. 29.

58. Hérard pochodził z Liège, działał w Paryżu, gdzie pracował m.in. dla Ludwika XIV. Okoliczności powstania medalu zachowanego w wielu europejskich zbiorach nie są znane; por. Pierre Colman, „Gérard-Léonard Hérard (1636–1675), médailleur et sculpteur au service de Louis XIV”, w: *Florissant. Bijdragen tot de kunstgeschiedenis der Nederlanden (15de–17de eeuw)*.

13 Zygmunt Vogel (?), niezrealizowany projekt medalu „Artium incremento”, 1818, Wilno, Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių biblioteka, sygn. F. 320-1459. Fot. Piotr Jamski

14 Thomas Bernard, medal Académie royale de peinture et de sculpture w Paryżu, 1667. Palais des Beaux-Arts de Lille. Fot. François Becuwe

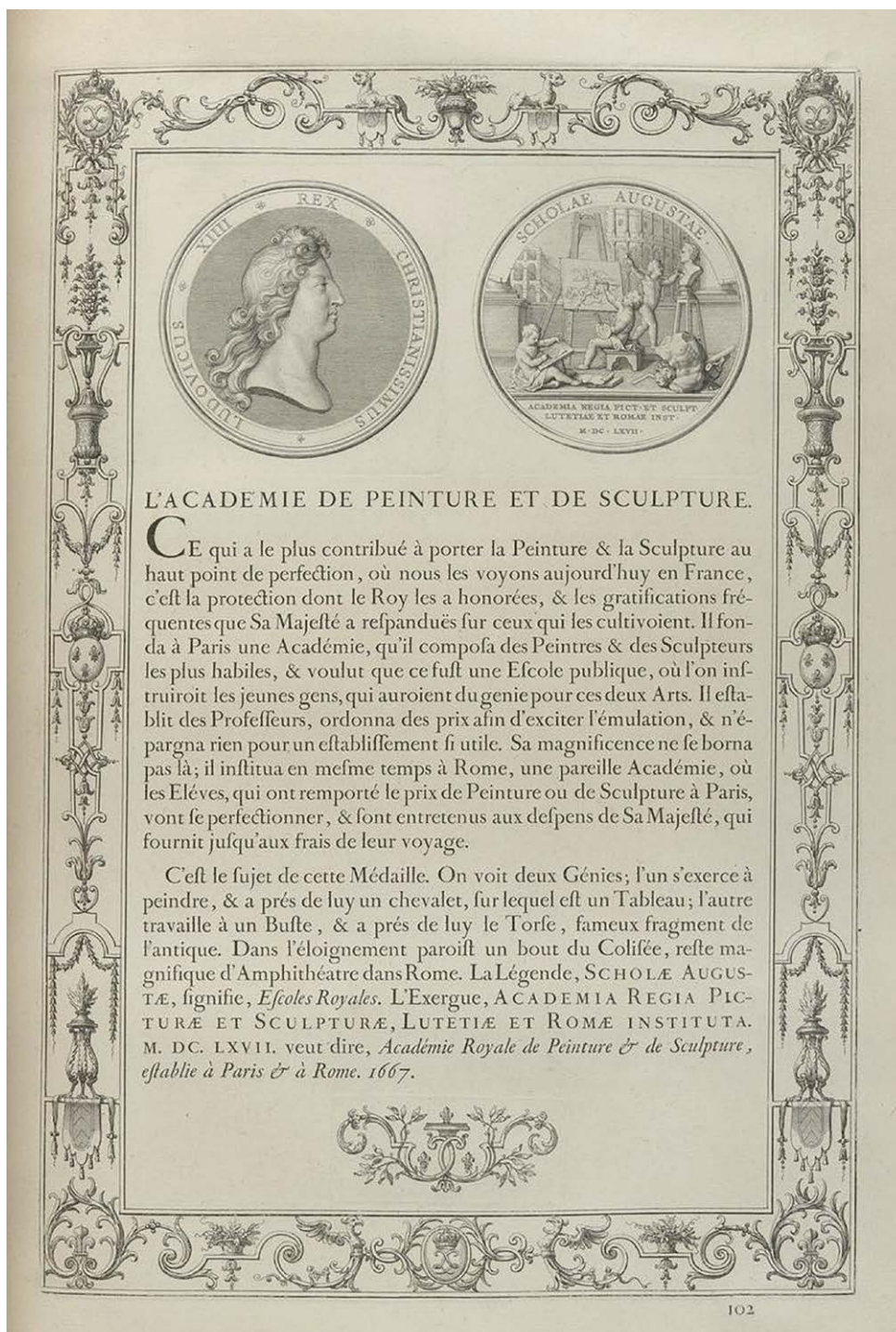
przedstawienia – Tors upamiętniono w sposób znacznie bliższy obu tym numizmatom na niezrealizowanym wariacie projektu medalu z inskrypcją „ARTIUM INCREMENTO”, oznaczonym cyfrą pięć: w trzech czwartych od tyłu i w centrum kompozycji (il. 13). Nie wiadomo, czy projektanci warszawskich medali nawiązywali bezpośrednio do wcześniejszych ujęć zachodnioeuropejskich, lecz zbierając argumenty w tej kwestii, warto przywołać jeszcze jeden obiekt, potencjalnie lepiej znany w środowisku stolicy Królestwa Polskiego i silniej zakorzeniony w kulturze europejskiej niż dzieło Thomasa Pingo. Tors Belwederski w ujęciu w trzech czwartych od przodu, znanym z medalu warszawskiego, przedstawiony był na rewersie znacznie wcześniejszego pamiątkowego medalu Académie royale de peinture et

de sculpture w Paryżu z 1667 r., autorstwa Thomasa Bernarda (il. 14). Owa kompozycja została następnie skopiowana na rewersach kolejnych medali akademii paryskiej z czasów panowania Ludwika XV – przez Norberta Roettiersa (po 1715) i jeszcze później przez jego kuzyna, Josepha-Charles’a Roettiersa. W roku 1756 sparafrazowano ją (z zachowaniem motywu Torsu Belwederskiego) na medalu nagrodowym akademii w Antwerpii. Autorem tej nieznacznie zmienionej kompozycji był Jacques Roettiers⁵⁹, syn Norberta. Z polskiej perspektywy ważniejsze jest, że forma medalu akademii paryskiej z 1667 r. została upowszechniona również za pośrednictwem grafiki, m.in. ilustracją w dziele *Medailles sur les principaux evenemens du regne de Louis le Grand avec des explications historiques* z 1702 r.⁶⁰

Liber amicorum Carl Van de Velde, red. Arnout Balis et al. (Brussel: VUB Press, 2005), s. 282–293, medal z wizerunkiem Michała Anioła wzmiankowany na s. 285.

59. Obiekty te wyczerpująco omówili: Adrien de Witte, „La médaille de l’Académie royale de peinture et de sculpture de Paris et ses imitations”, *Gazette numismatique française* 10 (1906), zwł. s. 181–185; Joseph de Beer, „Les médailles de l’Académie des Beaux-Arts à Anvers”, *Revue Belge de numismatique et de sigilographie* 84 (1932), s. 85–87, tabl. IV, 3; ostatnio (z wysokiej jakości ilustracjami): Anna Lörnitzo, „Prämie und Prestige. Preismedaillen für Kunstakademien im 18. Jahrhundert”, w: *Idole und Rivalen. Künstlerischer Wettstreit in Antike und Früher Neuzeit. Kunsthistorisches Museum Wien, 20. September 2022 bis 8. Jänner 2023*, red. Gudrun Swoboda (Wien: Kunsthistorisches Museum, 2022), s. 245, 246, il. 4 (wariant z czasów Ludwika XV); s. 248, poz. 57a (wariant z 1667 r.).

60. *Medailles sur les principaux evenemens du regne de Louis le Grand avec des explications historiques* (Paris: Imprimerie royale, 1702), tabl. 102. Dzieło ukazało się również w roku 1723,

15 Medal Académie royale de peinture et de sculpture w Paryżu, 1667. Repr. wg *Medailles sur les principaux evenements du regne de Louis le Grand avec des explications historiques* (Paris 1702), tabl. 102

(il. 15), monumentalnym tomie prezentującym na doskonałych rycinach wszystkie medale upamiętniające wydarzenia we Francji za życia Ludwika XIV w układzie chronologicznym. Nie wiadomo, jak dobrze tę

luksusową publikację znano w środowisku Wydziału Nauk i Sztuk Pięknych, choć z pewnością nie była obca przedstawicielom warszawskiej elity zainteresowanym medalierstwem. Egzemplarz posiadał Stanisław Kostka

interesujący nas medal przedstawiono na tabl. 76. W opisie elementów widocznych na rewersie wymieniono „le Torse, fameux fragment de l'antique”. Por. Lörnitzo, „Prämie und Prestige”, s. 242 (il.).

Potocki⁶¹. Możliwe, że ogólną koncepcją albumu, stanowiącego opowieść historii poprzez medale, inspirował się Albertrandi, pracując nad wspomnianą *Historią polską medalami zaświadczoną*, która z założenia również miała być dziełem ilustrowanym⁶².

Choć niemożliwe jest jednoznaczne określenie ewentualnych dróg inspiracji twórców warszawskich medali, zdaje się pewne, że wchodzący w skład Uniwersytetu Warszawskiego Wydział Nauk i Sztuk Pięknych, a zwłaszcza jego część – Oddział Sztuk Pięknych stanowiący załączek akademii artystycznej – miał zgodnie z ambicją profesorów należeć do tej samej rodziny szkół europejskich, dla których Tors Belwederski stanowił symbol artystycznej doskonałości godny umieszczenia na medalu.

Jak powiedziano, sprawę projektów pierwszych medali uniwersyteckich omawiano łącznie i można sądzić, że przywiązywano do nich szczególną wagę, choć numizmaty te z założenia miały spełniać odmienne funkcje. To raczej nie przypadek, że wśród dokumentów uniwersyteckich, zapewne skrupulatnie przebadanych przez Bielińskiego, przetrwały do jego czasów materiały związane z tymi obiektami. W świetle rozpoznanych i zachowanych źródeł nie wiadomo nic o podobnych dyskusjach i kontrowersjach wokół kolejnych medali, można zatem ostrożnie zakładać, że nie przewidziano dla nich tak wyrazistej roli jako dla znaków autoidentyfikacji. Podstawowe znaczenie miał medal upamiętniający inaugurację uczelni nie tylko jako narzędzie propagandy oraz – mówiąc w przenośni i nawiązując do koncepcji *histoire métallique* – pisanie historii kraju i narodu, lecz także z uwagi na sposób jego dystrybucji. Należy wszak

pamiętać, że część egzemplarzy została rozdana ważnym osobistościom: samemu Aleksandrowi I, wielkiemu księciu Konstantemu Pawłowiczowi, dostojnikom, jak sekretarz stanu Feliks Łubieński, biskup Adam Michał Prażmowski, członkom rządu, wreszcie placówkom dydaktycznym – kilkunastu uniwersytetom, w tym oczywiście Wileńskiemu i Akademii Krakowskiej, Liceum Krzemienieckiemu, lecz również uczelniom w Petersburgu, Dorpacie, Charkowie, Jenie, Heidelbergu, Getyndze, Wiedniu, w końcu krajowym szkołom wojewódzkim⁶³. W owej gradacji dostojenstwa odbiorców trudno nie dostrzec tego, o czym pisał w swej rozprawie Potocki – powszechnej dostępności medali. Zrozumiałe zatem, że sprawa treści, których odczytanie zostało powyżej zaproponowane, była przedmiotem namysłu filologów, numizmatyka i artystów pełniących funkcje wykładowców, choć ostateczna decyzja należała w tym przypadku do ministra.

Znaczenie medali nagrodowych było nieco mniejsze i zapewne z tego względu nie doszło do kontrowersji wokół napisów, których w toku prac nie zmieniano, choć – jak ilustrują odnalezione rysunki – rozważano różne rozwiązania plastyczne. O ich randze stanowi jednak to, że do pewnego stopnia sankcjonowały pozycję Oddziału Sztuk Pięknych jako załączka akademii artystycznej, pomimo że wystawy miały z założenia charakter ogólnopaństwowy, a nie uniwersytecki. Tym, co łączy wszystkie omawiane tu obiekty, jest nie tylko fakt, że pracowano nad nimi równocześnie, co dokumentują znane od dawna źródła i niepublikowane dotąd rysunki, lecz także użyty język motywów wiążący warszawską uczelnię z wielką tradycją kultury europejskiej wyrosłej z literatury i sztuki antyku.

61. Bałdowski, Kwiatkowska, „Zagadnienia medalierstwa w działalności muzealnej Stanisława Kostki Potockiego”, s. 91.

62. Na temat odbitek do planowanej edycji zob. Podniesińska, „Trzy komplety «Rycin medali polskich» odbitych z blach Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie przechowywane w zbiorach graficznych Muzeum Narodowego w Krakowie”.

63. Bieliński, *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, s. 398–399.

BIBLIOGRAFIA

Bałdowski, Włodzimierz, i Anna Kwiatkowska. „Zagadnienia medalierstwa w działalności muzealnej Stanisława Kostki Potockiego”. *Studia Wilanowskie* 8 (1982): 85–111.

Barańska, Anna. *Między Warszawą, Petersburgiem i Rzymem. Kościół a państwo w dobie Królestwa Polskiego (1815–1830)*. Lublin: Towarzystwo Naukowe KUL, 2008.

Bartoszyński, Kazimierz, i Stefan Kieniewicz. „Skarbek Fryderyk Florian”. W: *Polski słownik biograficzny*, t. 38, redakcja Henryk Markiewicz, 8–13. Warszawa–Kraków: Instytut Historii PAN, Fundacja na rzecz Nauki Polskiej, 1997–1998.

Barycz, Henryk. „Ciampi Sebastian”. W: *Polski słownik biograficzny*, t. 4, redakcja Władysław Konopczyński, 15–17. Kraków: Polska Akademia Umiejętności, 1938.

- Barycz, Henryk. „Sebastian Ciampi i jego działalność literacka w Polsce”. *Przegląd Współczesny* 49, nr 146 (1934): 467–479.
- de Beer, Joseph. „Les médailles de l'Académie des Beaux-Arts à Anvers”. *Revue Belge de numismatique et de sigillographie* 84 (1932): 78–112.
- Bernheimer, Francisca. *Georg Wilhelm Vestner und Andreas Vestner. Zwei Nürnberger Medailleure*. München: UNI-Druck, 1982.
- Bieliński, Józef. *Królewski Uniwersytet Warszawski (1816–1831)*, t. 1. Warszawa: Gebethner i Wolff, 1907.
- Brown, Laurence. *A Catalogue of British Historical Medals 1760–1960*, t. 1: *The Accession of George III to the Death of William IV*. London: Seaby Publications, 1980.
- Butterwick, Richard. *Stanisław August a kultura angielska*. Tłumaczenie Marek Ugniewski. Warszawa: Instytut Badań Literackich, 2000.
- Caccamo, Domenico. „Ciampi Sebastiano”. W: *Dizionario biografico degli Italiani*, t. 25, redakcja Alberto Maria Ghisalberti, 131–134. Roma: Istituto della Enciclopedia italiana, 1960.
- Colman, Pierre. „Gérard-Léonard Hérard (1636–1675), médailleur et sculpteur au service de Louis XIV”. W: *Florissant. Bijdragen tot de kunstgeschiedenis der Nederlanden (15de–17de eeuw)*. Liber amicorum Carl Van de Velde, redakcja Arnout Balis, Jeanine Lambrecht, Paul Huvenne, Christine Van Mulders, 282–293. Brussel: VUB Press, 2005.
- Eimer, Christopher. *The Pingo Family & Medal Making in 18th-Century Britain*. London: British Art Medal Trust, 1997.
- Fischer, Dieter, i Hermann Maué. *Medaillen und Schaumünzen auf Ereignisse in der Reichsstadt Nürnberg. 1521–1806*. Nürnberg: Verlag des Germanischen Nationalmuseums, 2014.
- Getka-Kenig, Mikołaj. *Pomniki publiczne i dyskurs zastugi w dobie „wskrzeszonej” Polski lat 1807–1830*. Kraków: Universitas, 2017.
- Getka-Kenig, Mikołaj. „Przedmioty budownictwa na warszawskich wystawach sztuk pięknych z lat 1819–1828 a problem modernizacji kultury architektonicznej w konstytucyjnym Królestwie Polskim”. *Quart* 14, nr 3 (2019): 22–41.
- Getka-Kenig, Mikołaj. „Rządowe przedsięwzięcia pomnikowe ku czci Aleksandra I a ideologia «wskrzeszenia» Polski w latach 1815–1830”. *Kwartalnik Historyczny* 123, nr 4 (2016): 695–732.
- Getka-Kenig, Mikołaj. *Stanisław Kostka Potocki. Studium magnackiej kariery w dobie upadku i „wskrzeszenia” Polski*. Warszawa: Muzeum Pałac w Wilanowie, Muzeum Uniwersytetu Warszawskiego, 2021.
- Getka-Kenig, Mikołaj. „Wystawy sztuk pięknych w Warszawie jako narzędzie polityki artystycznej władz Królestwa Polskiego w latach 1815–1830”. *Folia Historiae Artium* 16 (2018): 63–78.
- Górska, Magdalena. „Symbolika panowania Stanisława Augusta – herb Ciołek, insygnia, dewizy”. W: *Stanisław August i jego Rzeczpospolita. Dramat państwa, odrodzenie narodu*, redakcja Angela Sołtys, Zofia Zielińska, 33–50. Warszawa: Arx Regia, 2013.
- The Illustrated Bartsch*, t. 46: *Italian Masters of the Seventeenth Century*. Redakcja Paolo Bellini. New York: Abaris Books, 1985.
- Kozakiewicz, Stefan. *Warszawskie wystawy sztuk pięknych w latach 1819–1845*. Wrocław: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 1952.
- Letkiewicz, Ewa. „Dialektyka historii i pamięci. Wokół postaci i pamiątek związanych z carem-królem Aleksandrem I (1777–1825)”. *Res Historica* 55 (2023): 351–379.
- Lörnitzo, Anna. „Prämie und Prestige. Preismedaillen für Kunstakademien im 18. Jahrhundert”. W: *Idole und Rivalen. Künstlerischer Wettstreit in Antike und Früher Neuzeit. Kunsthistorisches Museum Wien, 20. September 2022 bis 8. Jänner 2023*, redakcja Gudrun Swoboda, 243–247. Wien: Kunsthistorisches Museum, 2022.
- Mańkowski, Tadeusz. *Mecenat artystyczny Stanisława Augusta*. Opracowanie Zuzanna Prószyńska. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo Naukowe, 1976.
- Miziołek, Jerzy. „«Ercole a riposo» della collezione Lanckoroński. Appunti sulle ricostruzioni del Torso del Belvedere nell'arte del Settecento”. *Pegasus. Berliner Beiträge zum Nachleben der Antike* 13 (2011): 141–165.
- Miziołek, Jerzy. *Inspiracje śródziemnomorskie. O wizji antyku w sztuce Warszawy i innych ośrodków kultury dawnej Polski*. Warszawa: Neriton, 2004.
- Miziołek, Jerzy. „Lech Kalinowski's Classical Tradition in the History of Polish Art: Notes of the Shaping of the National Antiquity Tradition”. W: *Magistro et amico in memoriam. Księga pamiątkowa ku czci Profesora Lecha Kalinowskiego*, redakcja Rafał Kalinowski et al., 69–92. Kraków: Societas Vistulana, 2023.
- Miziołek, Jerzy. „Piękno antycznego i renesansowego wzoru. Odlewy gipsowe dzieł rzeźbiarskich i ich rola w kulturze artystycznej”. W: *Fidiasz, Michał Anioł i inni. Królewska i uniwersytecka kolekcja odlewów gipsowych w Warszawie*, redakcja Hubert Kowalski, Jerzy Miziołek, 13–75. Warszawa: Muzeum Łazienki Królewskie, 2012.
- Miziołek, Jerzy. *Uniwersytet Warszawski. Dzieje i tradycja*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2005.
- Miziołek, Jerzy. „Zarys dziejów Uniwersytetu Warszawskiego”. W: *Ars et educatio. Kultura artystyczna Uniwersytetu Warszawskiego*, redakcja Jerzy Miziołek, 15–80. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2003.
- Mordyński, Krzysztof. *Godło Uniwersytetu Warszawskiego. Dzieje symbolu na pieczęciach uczelni ze zbiorów Muzeum UW*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2023.

Podniewska, Katarzyna. „Trzy komplety «Rycin medali polskich» odbitych z blach Królewskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Warszawie przechowywane w zbiorach graficznych Muzeum Narodowego w Krakowie”. *Wiomości Numizmatyczne* 60, z. 1–2 (2016): 63–88.

Salwa, Piotr, i Wojciech Tygielski. „Sebastiano Ciampi. 1769–1847”. W: *Portrety uczonych. Profesorowie Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1915. Monumenta Universitatis Varsoviensis 1816–2016*, redakcja Marek Wąsowicz, Andrzej Kajetan Wróblewski, 151–157. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2016.

Tyszkiewicz, Adam. „Rola Stanisława Kostki Potockiego w kształtowaniu dziedzictwa materialnego i prestiżu Uniwersytetu Warszawskiego”. *Studia Wilanowskie* 24 (2017): 55–73.

Tyszkiewicz, Adam. *Uroczystości, stroje i insygnia w ceremoniale Uniwersytetu Warszawskiego 1816–1939*. Warszawa: Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, 2024.

Więcek, Adam. *Dzieje sztuki medalierskiej w Polsce*. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 1989.

Więcek, Adam. *Jan Filip Holzhaeusser (1741–1792). Nadworny medalier króla Stanisława Augusta Poniatowskiego*. Warszawa: Polskie Towarzystwo Numizmatyczne, 1993.

SUMMARY

The First Medals of the Royal University of Warsaw (1818–1819). Designs, Meanings, Contexts by Zbigniew Michalczyk

Since the very beginning of its existence the University of Warsaw, instituted in 1816, possessed symbols of its own identity and prestige, such as an emblem, uniforms, professorial togas and a unique ceremonial. The first medals of the University, designed in the year 1818 – the medal commemorating its inauguration and the award medals bestowed during art exhibitions held there – must be considered important elements of this array. An analysis of the hitherto overlooked or inadequately reviewed sources and a presentation of unpublished designs for these numismatic pieces (most probably drawn by Zygmunt Vogel) located in the manuscript collection at the Wróblewski Library of the Lithuanian Academy of Sciences in Vilnius enable us to better understand the meanings carried by these medals and their contexts.

The design for the medal commemorating the inauguration of the University was designed at the Faculty of Humanities and Fine Arts and approved by the University's rector, Father Wojciech Szwejkowski; it is known to us from the written sources and from the drawing in the Vilnius collection. Its obverse purportedly bore the busts of Tsar Alexander I and the goddess Minerva and the caption COEPTA SECUNDENT (May They Support What Has Been Initiated). This inscription, most probably proposed by the classical philologist Father Sebastiano Ciampi, was replaced with the words CAESARE FELIX (Made Happy by Caesar), the decision to do so issued by Stanisław Kostka Potocki, the Minister of Religious Denominations and Public Enlightenment. During a press debate on this matter Potocki explained the meaning of the motto: the Polish Minerva, personifying the sciences, has been made happy by Alexander I as the founder of the University of Warsaw. It seems that these words, which are a quotation from Horace's Ode II, Book IV, contain an allusion to Alexander I as the reviver of the Kingdom of Poland.

The second drawing in the Vilnius collection shows the unimplemented designs for award medals. Their appearance largely corresponds to their descriptions in the sources. Particularly noteworthy among the motifs used in their design is the Belvedere Torso in the second-largest medal, paired with the motto ARTIUM INCREMENTO (To the Growth of the Arts), present in both the implemented and

the unimplemented variant. It is possible that the authors of the conception for the medals were inspired by the solutions used in the design of other European medals, in which this sculpture symbolised artistic perfection. Examples that can be given here are the medals by the medallist Gérard Léonard Hérard (1676), and especially those issued by art academies: in Paris (1667, imitated in the 18th century), in Antwerp (1756, an imitation of the Paris medal) and in London (1768).

BIOGRAPHICAL NOTE

Zbigniew Michalczyk is a graduate of the Institute of Art History, University of Warsaw, since 2007 employed at the Institute of Arts, Polish Academy of Sciences, from the very beginning at the Catalogue of Art Monuments in Poland Unit; since 2018 a professor of the Institute of Arts, Polish Academy of Sciences, since 2024 a full professor. His research interests focus mainly on issues in painting and graphic arts of the 17th to 19th centuries, the functioning of artists in the societies of Central Europe, and the beginnings of those artists' academic educations. He is also involved in the cataloguing of historical monuments on the former eastern borderlands of the Commonwealth of Poland and Lithuania.

NOTA BIOGRAFICZNA

Zbigniew Michalczyk – absolwent Instytutu Historii Sztuki UW, od 2007 r. zatrudniony w IS PAN, od początku w pracowni Katalogu Zabytków Sztuki w Polsce, od 2018 r. profesor IS PAN, od 2024 profesor. Zainteresowania badawcze koncentruje głównie na problematyce malarstwa i grafiki XVII–XIX w., społecznego funkcjonowania artystów w Europie Środkowej oraz początków ich akademickiego kształcenia. Zajmuje się również inwentaryzacją zabytków na ziemiach wschodnich dawnej Rzeczypospolitej.